

Webrecensie BMGN 126:2 (2011)

Lamster, Mark, *De meester van de schaduw. Peter Paul Rubens, geheim agent*

(Amsterdam: De Bezige Bij, 2009, 349 blz., ISBN 978 90 234 4199 1).

Een meeslepende diplomatieke biografie van de kunstenaar Rubens heeft noodzakelijkerwijs een tweeslachtig karakter. Enerzijds is dit boek voor een breed publiek beslist beter gedocumenteerd dan de eindeloze reeks historische romans *à la* Dan Brown. Anderzijds blijft het literaire verslag minder rigoureuus dan een doorsnee historische monografie, ondanks het voetnotenapparaat, de selectieve bibliografie en de chronologische lijst. Een klassiek opgeleid historicus zal allicht de wenkbrauwen fronsen bij de eenzijdige selectie van het bronnenmateriaal, bij het dooreenhalen van primaire en secundaire literatuur in de bibliografie, of bij de obligate (maar tegenstrijdige) opmerkingen dat een figuur als Rubens nooit meer terugkomt maar dat de tijden toch niet zijn veranderd. De flaptekst omschrijft het boek daarenboven als een ‘thriller van formaat’, maar in dat opzicht doen Rubens’ voornamelijk mislukte bemiddelingen in de Republiek het plot weinig goed. De keuze om het midden te houden tussen een fictieve historische roman en een wetenschappelijke biografie heeft de Amerikaanse auteur Mark Lamster alvast geen windeieren gelegd; daarvan getuigen de goede verkoopscijfers en de lovende recensies in de literaire pers. Voor de lezers van dit tijdschrift primeert echter de vraag naar de inhoud op die naar de vorm. Met andere woorden, heeft de auteur de geschiedwetenschap een dienst bewezen door recente inzichten voor een breder publiek te hertalen? Op Lamsters weergave van Rubens als diplomaat en als pacifist, de twee rode draden in het verhaal, valt in ieder geval heel wat af te dingen.

In deze biografie wordt Rubens afwisselend en probleemloos als spion, geheim agent, intrigant, bemiddelaar, onderhandelaar, diplomaat en diplomatiek genie opgevoerd. De auteur kiest daarbij eerder voor suggestieve beeldtaal dan voor een definitie (op een beschouwing over diplomatie in de Nieuwe Tijd blijft het overigens wachten tot pagina 232). De zeventiende eeuw kende inderdaad een stijgend aantal diplomatieke opdrachten en residerend ambassadeurs. Toch trad Rubens hoofdzakelijk op als *agent*. De kunstenaar was daarbij niet zozeer een ‘geheim agent’ – zoals in de titel van Lamsters biografie – maar een officieuze informatiemakelaar die contacten faciliteerde tussen kunstliefhebbers, raadsheren en diplomaten. Helaas plaatst

de auteur Rubens' contacten grotendeels in een internationale context, terwijl het lokale Antwerpse humanistennetwerk en de Brusselse patroonheren in feite minstens even belangrijk waren. Evenmin was Rubens het uitzonderlijke diplomatiek genie van zijn tijd, maar één van de velen die met diplomatieke makelaardij de ambitie van sociale opgang koesterden (M. Auwers, 'Pieter Paul Rubens als diplomatiek debutant. Het verhaal van een ambitieus politiek agent in de vroege zeventiende eeuw', *Tijdschrift voor Geschiedenis* 123 (2010) 20-33). In eenzelfde (gemiste) beweging konden Rubens' onderhandelingen overigens het vroegmoderne continuüm tussen officieuze en officiële diplomatie hebben geïllustreerd. In 1629-1630 werd Rubens immers wel door Filips IV als officiële gezant voor onderhandelingen in Engeland ingeschakeld en voorzien van officiële en geheime diplomatieke instructies. Nadien trad de kunstenaar gewoon opnieuw op als agent voor mogelijke onderhandelingen in en met de Republiek.

Daarnaast portretteert de auteur Rubens als een onvoorwaardelijke pacifist die koste wat het kost vrede wou stichten in zijn door de oorlog verscheurde vaderland. Als uitsmijter hoort daarbij dat het een 'trieste vorm van ironie is dat Rubens' vaderland opnieuw een verdeeld land is. [...] Voor Belgen die zich inzetten om hun eenheid te bewaren zou Rubens een symbool moeten zijn, een algemeen geliefde en gewaardeerde schat' (295). Net als het begrip diplomatie, is pacifisme een term die in de vroegmoderne context om een definitie vraagt. In feite interpreteerde Rubens tijdens zijn onderhandelingen vrede in het vaderland als een verzoening met de Spaanse koning Filips IV en een herstel van diens soevereiniteit over de Nederlanden. Kon dit niet worden bereikt, dan was de oorlog gelegitimeerd. Net zoals zijn tijdgenoten, vulde de kunstenaar het begrip vrede daarom voorwaardelijk in. In dat verband wees Ulrich Heinen reeds op de complexiteit van Rubens' *Allegorieën van Oorlog en Vrede*, die op vele manieren kunnen worden gelezen en waarvan de betekenis dus niet 'redelijk duidelijk' was, zoals Lamster dat stelt (252). Bijgevolg was vrede bij Rubens niet alleen voorwaardelijk ingevuld, maar ook fundamenteel met de oorlog verbonden (U. Heinen, 'Mars und Venus. Die Dialektik von Krieg und Frieden in Rubens' Kriegsdiplomatie', in: B. Emich en G. Signori (eds.), *Kriegs/Bilder in Mittelalter und Früher Neuzeit* (Berlijn 2009)).

Kortom, wie op zoek is naar enkele uren leesplezier over een geromantiseerd vroegmodern Europa, kan bij Lamster terecht. Wie een wetenschappelijke *status quaestionis* verkiest, verwijs ik liever door naar de recente publicaties van Auwers en Heinen.

Violet Soen, K.U. Leuven

Webrecensie BMGN 126:1 (2011)

Leeuwen-Canneman, Mieke van (ed.), *Een vriendschap in het teken van 's lands financiën. Briefwisseling tussen Elias Canneman en Isaac Jan Alexander Gogel 1799-1813* (Den Haag: Instituut voor Nederlandse Geschiedenis, 2009, liv + 741 blz., ISBN 978 90 5216 166 2).

Dit lijvige boek is de uitgave van de briefwisseling tussen twee vooraanstaande figuren uit de Amsterdamse en Haagse politieke en financiële kringen van het begin van de negentiende eeuw. Isaac Jan Alexander Gogel (1765-1821) was in de jaren 1790 als handelaar actief in Amsterdam toen hij betrokken raakte bij de politiek. Als minister van Financiën nam hij belangrijke initiatieven in het beheer van de staatsschulden en de invoering van een uniform belastingstelsel. Gedurende de politiek woelige jaren 1798-1813 bleef Gogel, ook tijdens de Franse tijd, een rol spelen als technocraat en minister. In 1813 trok hij zich in Overveen terug uit het openbare leven. Elias Cannemans (1777-1861) carrière speelde zich aanvankelijk in de schaduw van Gogel af. Hij werkte als ambtenaar op het ministerie van Financiën en klom daar op tot de top. Na 1813 werd hij zelf minister van Financiën en zetelde hij in de Tweede Kamer.

Gogel en Canneman zagen en spraken elkaar voortdurend, maar tijdens vier min of meer langdurige periodes van scheiding onderhielden zij een intensieve briefwisseling. Die brieven, bewaard in het Nationaal Archief en in het familiearchief Canneman, zijn door Mieke van Leeuwen-Canneman getranscribeerd en uitgegeven, als onderdeel van haar studie naar Elias Canneman. De briefwisseling is opgedeeld in vier periodes waarin beide heren niet in dezelfde stad woonden en werkten; drie brieven vallen buiten dit schema. Opmerkelijk is wel dat het grootste deel van de brieven, 309 van de in totaal 371 brieven opgenomen in het boek, stamt uit de eerste periode van november 1801 tot april 1805. Het is dus vooral deze eerste lange periode toen Gogel in Amsterdam en Canneman in Den Haag verbleven die bijzonder goed gedocumenteerd is met gemiddeld 7,3 brieven per maand. Alleen tijdens de tweede korte periode waarin Gogel in Parijs verbleef (april-mei 1806) verliep het briefverkeer intensiever (vijftien brieven in een maand tijd). In de derde en vierde periode ligt de frequentie waarmee heen en weer werd geschreven beduidend lager (nog gemiddeld 1,7 brief per maand). De correspondentie